

ՀՏԴ՝ 355.01

ՀԵՏԵՆՈՐՀՐԴԱՅԻՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆՈՒՄ
ԻՆՔՆԱՍՊԱՆՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ
ՍՈՑԻՈ-ՄՇԱԿՈՒԹԱՅԻՆ ԴԻՏԱՐԿՄԱՆ ՓՈՐՁ

Թորգոմ Աղանյան

ՀՀ ԳԱԱ հնագիտության և ազգագրության ինստիտուտ

*Բանալի բառեր՝ ինքնասպանություն, կրոն, քրիստոնեություն,
ավանդույթ, մշակույթ:*

Ինքնասպանությունը 21-րդ դարում բավականին տարածված երևույթ է, ավելի ճիշտ, 21-րդ դարի հիվանդությունը: Ինքնասպանության մասին գրել են 19-րդ դարի մի շարք դասական հեղինակներ, ուստի երևույթն ու դրա ուսումնասիրությունը գիտության մեջ նոր չեն: Դրա դեմ պայքարել են դեռ հնուց, հատկապես քրիստոնեության տարածման շրջանում, երբ անտիկ շրջանի անտարբեր-սառը վերաբերմունքը ամբողջովին փոխվեց բացասականի, ու ինքնասպանությունը քրիստոնեական դոգմայի շրջանակներում համարվեց ծանրագույն մեղքերից մեկը:¹

Նախաբան. Ի տարբերություն Արևելքի, որտեղ գոյություն ունի, այսպես կոչված, «պատվավոր ինքնասպանություն» հասկացությունը (սեպուկկուն (հարակիրին)՝ Ճապոնիայում, սասին՝ Հնդկաստանում), Արևմուտքում քրիստոնեության տարածումից հետո դա խարազանվել է: Նույնը կարելի է ասել նաև իսլամ դավանող երկրների մասին, որոնցում ինքնասպանությունը կամ էլ դրա փորձը ծանր հանցագործությունների շարքին է դասված:²

¹ Дюркгейм Э. Самоубийство: Социологический этюд/Пер, с фр. с сокр.; Под ред. В. А. Базарова. М.: Мысль, 1994. 399 с., с. 169., <http://www.psychiatry.ru/siteconst/userfiles/file/PDF/1706/4.pdf>

² Նույն տեղում, էջ 170:

Հայկական եկեղեցին էլ բացառություն չի կազմում և նույնպես խարազանում է այդ երևույթը, լինի դա անձնական, եսասիրական նպատակներից կատարված արարք, թե ծիսական: Մասնավորապես, քրիստոնեական շրջանում եկեղեցու կողմից արգելվեց արքայի մահից հետո ծիսական ինքնասպանությունը, ինչը երևում է Արտավազդի մենախոսության մեջ. «Դու որ գնացիր ու բոլորին քեզ հետ տարար, ես ու՞մ կառավարեմ»:՝³ Սա արձագանք է մինչքրիստոնեական այն ծիսակարգի, երբ թագավորի մահից հետո, հատկապես հայտնի ու սիրված արքայի, շատերը վերջ էին տալիս իրենց կյանքին՝ նրան հետևելու համար:

Ինքնասպանության նկատմամբ բավականին հանդուրժողական է եղել վերաբերմունքը նաև անտիկ դարաշրջանի հելլենիստական երկրներում՝ մասնավորապես հունական պոլիսներում, ապա նաև Հռոմեական կայսրությունում, մինչ քրիստոնեության ընդունումը:⁴ Դա նույնիսկ սահմանված է եղել օրենսդրությամբ, երբ քաղաքացին, որը ցանկացել է ինքնասպանություն գործել, դիմել է տեղական պետական հիմնարկներին՝ այդ քայլի համար թույլտվություն ստանալու նկատառումով: Այդուհանդերձ, քրիստոնեության տարածումն ի չիք դարձրեց մշակույթի այդ առանձնահատկությունը՝ ինքնասպանությունը դարձնելով լիովին պարսավելի երևույթ՝ անկախ նրանից, թե ինչ նկատառումներով է դա իրականացվել: Սակայն սա չէր վերաբերում «հերոսական» ինքնասպանության ձևին, երբ քրիստոնեական առաքյալները (քրիստոնեության դոգմայի շրջանակում), գիտակցելով հավանական մահը, գնում էին դեպի այն՝ ելնելով իրենց հավատքի դրույթներից: Դա վերաբերում է նաև «հանուն դիմացինի» կատարած ինքնասպանություններին, այսինքն՝ այն դեպքերին, երբ մարդիկ գնում էին իրենց կյանքը վտանգոտ արարքների՝ գիտակցելով հավանական մահը ուրիշին փրկելու համար:

Ինքնասպանության խնդրին ուշադրություն են դարձրել մի շարք եվրոպացի գիտնականներ թե՛ 19-րդ և թե՛ 20-րդ դարերում: Մրանցից ուշագրավ է Պ.Սորոկինի «Ինքնասպանությունը՝ որպես հասարակական երևույթ» աշխատանքը, որն առաջիններից մեկն էր ռուսական իրականությունում, որ այս խնդիրը բարձրացրեց ու փորձեց գտնել դրա պատճառները: Իր աշխատանքում հեղինակը երևույթի հիմնական պատճառը համարում է մարդու միայնակությունը, որն, ըստ իրեն, հետևանք է քաղաքային կյանքի, իսկ ավելի կոնկրետ խոշոր քաղաքների (մասնավորապես՝ Պետերբուրգի) գերբեռնվածությանը:⁵ Իհարկե, նա

³ Մովսես Խորենացի, Հայոց պատմություն, Գիրք Բ, գլուխ ԿԱ:

⁴ Дюркгейм Э. Самоубийство, с. 171.

⁵ Сорокин П., Самоубийство, как общественное явление, Петербург, 1913, с. 15.

հետաքրքիր լուծում է առաջարկում, բայց դրա հետ մեկտեղ բաց է թողնում խնդրի առաջացման պատճառը, որով լուծումը, ի դեմս հասարակության ավելի մարդակենտրոն փոփոխության, դառնում է ոչ լիարժեք:

Այդուհանդերձ իր ժամանակի համար այս աշխատանքը առաջատար բնույթ ուներ, քանի որ խնդրին նայում էր գիտական հայեցակետից՝ փորձելով գտնել ճիշտ պատասխաններ ու առաջարկել լուծումներ, ոչ թե արհամարհել, կամ էլ փորձել խնդիրը վերագրել ինչ-որ հոգեբանական շեղման, ինչը այդ ժամանակներում՝ դեռևս Դյուրկհեյմից առաջ, համարվում էր ինքնասպանության հիմնական պատճառը:

Մշակութային առումով՝ ինքնասպանության երևույթի վերաբերյալ ուշագրավ մտքեր է առաջ քաշել նաև 19-րդ դարի ֆրանսիացի հայտնի սոցիոլոգ և մարդաբան Է.Դյուրկհեյմը: Վերջինս իր «Ինքնասպանություն» կոթողային աշխատության մեջ փորձել է վերլուծել, հասկանալ ու բացատրել ինքնասպանությունը՝ լինելով առաջիններից մեկը, ով կտրականապես մերժել է այդ արարքի նկատմամբ պարսավական վերաբերմունքը և սին (մասնավորապես կլիմայի ազդեցության ու ինքնասպանության՝ որպես հոգեբանական հիվանդության մասին) դոգմաները:⁶

Ֆրանսիացի մեծ գիտնականն իր այս գործով լուրջ ներդրում է կատարել ինքնասպանության երևույթի ուսումնասիրման ու բացահայտման առումով: Ճիշտ նկատելով խնդրի առաջացման պատճառները՝ ի դեմս սոցիոմի մեջ ընթացող փոփոխությունների, որոնք նա ցույց է տալիս տարբեր կրոնական համակարգերին պատկանող եվրոպական երկրներում ինքնասպանության մակարդակի տարբերություններով, այդուհանդերձ նրա տված լուծումն իր բնույթով վերացական էր ու, կարելի է նույնիսկ ասել, ուտոպիստական:

Մեր ժամանակակիցների մեջ այս առումով հետաքրքրական է Իրինա Կրասնենկովայի մոտեցումը հարցին, որն ավելի հարում է երևույթի հոգևոր կողմին: Մասնավորապես նա, ինչպես և վերը նշված գիտնականները, խնդիրը տեսնում են մարդու հոգևոր միայնակության մեջ, ինչը համարվում է 20-րդ դարի հիվանդություն: Այդուհանդերձ, նա կարծում է՝ հարցի լուծումը պարզ է և միշտ եղել է մեր աչքի առաջ: Այդ լուծումը նա տեսնում է քրիստոնեության մեջ ու հիմնավորում է իր մի շարք հոդվածներում:⁷

⁶ Дюркгейм Э. Самоубийство.

⁷ Красненкова И.П., Качество веры как решающий аргумент в решении проблемы преодоления сознательного суицида, http://yakov.works/lib_sec/1_k/ra/snenk.html, Նույնի՝ Философский анализ суицида под углом зрения взаимоотношения человека с искусственной средой, <http://www.irinapark.ru/suicide/analiz.html>

Ինչպես Կրասնենկովան, այնպես էլ Դյուրկհեյմն ու Սորոկինը ճիշտ են այն հարցում, որ այս խնդիրը հասարակական-սոցիալական բնույթ է կրում, ուստի լուծումը պետք է գտնել հենց սոցիումի ու մարդկանց առօրյա կենցաղի մեջ: Վիճակագրությունը հենց դա է ցույց տալիս:

Դժբախտաբար Հայաստանում, մասնավորապես ՄՍՀՄ տիրապետության ժամանակ, ինքնասպանությունների վիճակագրություն չի իրականացվել, հավանաբար, գաղափարախոսական հիմունքներից դրդված: Այդուհանդերձ ինքնասպանությունների քանակը բարձր չի եղել, եթե ընդհանրապես չի եղել զրոյական, քանի որ այդ ժամանակվա քարոզչական բնույթ ունեցող մամուլում դրան նույնիսկ չեն անդրադարձել:

Այսինքն, ի տարբերություն այսօրվա մամուլի, որն այս դաժան երևույթը, ավելի ճիշտ, երևույթի նկարագրությունն ու դրա մասին հաղորդումները ներկայացնում է որպես առօրեական դեպք, ինչպես կներկայացնեք եղանակի տեսությունը, իսկ հասարակության կողմից դա դիտվում է որպես կյանքի մի մաս, ապա այն ժամանակ, նույնիսկ հաշվի առնելով ժամանակի թերթերի ոչ օրյեկտիվությունը, այդ երևույթը ընդգրկուն բնույթ չի ունեցել ու մեր միջավայրում դիտվել է որպես ինչ-որ տարօրինակ ու անհասկանալի, անընդունելի արարք:

Ինքնասպանությունների հաշվառումը ՀՀ-ում սկսվել է իրականացվել 1995թ.-ից, ընդ որում, պետք է նշել, որ մինչև 2004-2005 թթ. այն իրականացվել է բժշկական ավտոպսիաների (հետմահու գրություններ) միջոցով ու միայն հետագայում՝ դատախազության ու ոստիկանության կողմից:

Ըստ այդ տվյալների՝ 1995թ. ինքնասպանությունից մահացել է 130 մարդ, որը կազմում է 4.0 մարդ 100000-ից, 1996-ին և 1997-ին՝ համապատասխանաբար 87 (2.6) ու 77 (2.3):⁸ Սակայն պետք է նշել, որ հետագա՝ մասնավորապես 1998-ից մինչև 2004-2005թթ. ընկած շրջանը այս թվերը կասկածելի են ու արհեստականորեն իջեցված, ինչի մասին գրել է Ա.Գալոյանը՝ «168 ժամ» թերթում հրապարակած հոդվածում. «2005 թվից պաշտոնական տվյալների հրապարակումն ընդհատվեց: Ակնհայտ էր, որ այն հավաստի չէ: Վիճառայությունը մի քանի տարի հետո տվյալների հետահայաց ճշգրտում մտցրեց: 2007թ. փոխվել էր ինքնասպանությունների հաշվարկի «մեթոդաբանությունը»: Հայտարարվեց, որ հիմք են ընդունվել ՀՀ գլխավոր դատախազության տվյալները»:⁹

Ուստի ներկայացնում ենք այն տվյալները, որոնք հրապարակվել են պաշտոնապես՝ կառավարության կողմից: 1998թ. եղել է 66 դեպք, 1999թ.՝ 67, 2000թ.

⁸ Հայաստանի ժողովրդագրական ժողովածու, 1940-2000, Մահացությունն ըստ հիմնական պատճառների, <https://armstat.am/file/article/demograf-40-00-arm.iii.33.pdf>

⁹ Գալոյան Ա., Ինքնասպանությունները Հայաստանում, <https://168.am/2013/09/05/271649.htm>

61, 2001թ.՝ 60, 2002թ.՝ 74, 2003թ.՝ 59, 2004թ.՝ 57, 2005թ.՝ 66, սակայն այս տվյալները չեն համապատասխանում իրականությանը: Մասնավորապես 2002թ. 74-ի փոխարեն եղել է 212 դեպք՝ կազմելով 6.6 մարդ 100000 բնակչից, 2003թ. 59-ի փոխարեն 188-ը՝ կազմելով 5.8 մարդ, 2004թ. 57-ի փոխարեն 184 (5.7), 2005թ.-ի 66 ներկայացված դեպքի փոխարեն եղել է իրականում 199 (6.1): Սա սարսափելի է մի շարք առումներով, թե՛ քանակական և թե՛ հենց երևութային, երբ պետական մարմինների կողմից տարբեր պատճառներով նվազեցվում է ինքնասպանությունների իրական թիվը:¹⁰

2006թ. ներկայացած տվյալները՝ 244 դեպք, գրեթե վերջինն են 2000-ական թվականների համար, քանի որ 2007թ. ու հատկապես 2008թ. տվյալները բացակայում են: 2009թ. գրանցվել է 197 (6.4) դեպք, 2010թ.՝ 225 (7.3) մարդ, որից հետո վիճակագրությունն ավելի է ընդլայնվում, քանի որ արդեն նշվում են նաև սեռատարիքային տարբերությունները, և կատարված ինքնասպանությունները բաժանվում են ըստ սեռային ու տարիքային սյունակների:

Այսպես՝ 2011թ. եղել է 195 (6.4) ինքնասպանություն, որից 149-ը կատարվել է տղամարդկանց կողմից, իսկ 46-ը՝ կանանց, ինչն, ի դեպ, բնականոն բնույթ է կրում, քանի որ բացի ՌԴ-ից, եվրոպական մնացած երկրներում կանանց ինքնասպանությունների քանակը միշտ նվազ է տղամարդկանցից: 2012թ. գրանցվել է 214 (7.0) դեպք, որից 157-ը տղամարդիկ են, իսկ 57-ը՝ կանայք, հաջորդ տարի՝ 2013թ. արդեն գրանցվել է 206 (6.8) դեպք, ընդ որում, տղամարդկանց մասնաբաժինը կազմում է 137 դեպք, իսկ կանանցը՝ 69: 2014թ. դրությունը այսպիսին է եղել. գրանցվել է 168 (5.5) ինքնասպանություն, որից 120-ը՝ արական, իսկ 48-ը՝ իգական, հաջորդ տարիներին սանդղակը կրկին բարձրանում է, 2015թ. գրանցվում է 208 (6.9) մահացության դեպք, որից 161-ը արական սեռի են, իսկ 47-ը՝ իգական: Դրությունը չի փոխվում նաև հաջորդ տարում, մասնավորապես 2016թ. գրանցվում է 195 (6.5) ինքնասպանության դեպք, որից 195-ը արական սեռի են պատկանում, իսկ 42-ը՝ իգական սեռի: Ցավոք, 2017-2019թթ. տվյալները դեռևս չեն հրատարակվել, որի պատճառով պատկերը չի կարող ամբողջական լինել, այդուհանդերձ, կարելի է ընդհանրական ինչ-որ պատկեր ստանալ՝ ելնելով արդեն իսկ հրապարակած տվյալներից:

Այս տվյալները կարելի է համեմատել եվրոպական՝ նույն 1995-2016թթ. ընկած ժամանակաշրջանի հետ, որտեղ կարելի է տեսնել, որ մենք գտնվում ենք

¹⁰ Հայաստանի ժողովրդագրական ժողովածու, 1940-2000, Մահացությունն ըստ հիմնական պատճառների, <https://armstat.am/file/article/demograf-40-00-arm.iii.33.pdf>

նույն մակարդակի վրա, ինչ Բուալիան, որտեղ ինքնասպանությունից միջին մահացության տոկոսը 100000 մարդու մեջ կազմում է 6.0 –ից մինչև 6.5-7.0:¹¹ Գրեթե նույն մակարդակի վրա են գտնվում Իսպանիան ու Միացյալ Թագավորությունը: Ի դեպ, Դյուրկհեյմը իր աշխատության մեջ հենց կաթոլիկ երկրներն էր նշում որպես ավելի ամուր հիմք ունեցող, որոնք ավելի քիչ են ախտավորված ինքնասպանության վարակով¹²:

Սա բացատրվում է նրանով, որ խնդիրը ոչ այնքան կրոնական է, որքան կենցաղ-մշակութային: Կրոնը միայն կոնսերվանտի դեր է կատարում՝ դատավորի, որն արդեն եղած օրենքները կիրառում է կամ էլ *դե ֆակտո* օգտագործվող հասարակական օրենքները դարձնում *դե յուրե*: Պատճառը մենք տեսնում ենք սոցիալիստական գաղափարախոսության ու համապատասխան քաղաքականության մեջ, որը մեկ հարվածով ավերեց գոյություն ունեցող հայրիշխանական համակարգը՝ ի տարբերություն արևմտաեվրոպական երկրների, որտեղ այդ գործընթացը տեղի էր ունեցել քայլ առ քայլ, հատկապես ֆրանսիական մեծ հեղափոխությունից հետո սկսված լուսավորության գաղափարների տարածումով: Հենց այդ շրջանից է, որ Եվրոպայում՝ մասնավորապես ռեֆորմիստական եկեղեցիներին պատկանող պետություններում, ինքնասպանության ֆենոմենը սկսեց ի հայտ գալ, որը սկզբում մեկնաբանվեց բնակչության խտությամբ ու արդյունաբերականացմամբ:

Այսպիսով՝ խնդիրը արժեհամակարգի փոփոխությունների մեջ էր, իսկ կրոնը և հատկապես կոնսերվատիվ բնույթ ունեցող առաքելական եկեղեցիները միայն ժամանակին գոյություն ունեցող համակարգի օրենքներն օրինականացնող կառույցներ են: Լեհաստանը, որը 19-րդ դարի կեսերին ուներ Եվրոպայում ամենացածր ցուցանիշը ինքնասպանությունների առումով (2.5), այդ փորձից հետո ցուցանիշը վեցապատկեց՝ հասնելով ամենաբարձր մակարդակին՝ մասնավորապես 2009 թվականին հասնելով 16.30-ի:¹³

Սակայն այդ ցուցանիշը ավելի սարսափելի է ռեֆորմիստական եկեղեցիներին պատկանող երկրներում, որտեղ մինչ ՄՍՀՄ կամ ՎՊԵ մաս դառնալը, քայքայման գործընթացն ավելի արագ էր ընթանում, ինչպես մերձբալթյան երկրներում կամ Հունգարիայում: Աղապտացման առաջին տարիներին Էստոնիայի, Լիտվայի ու Լատվիայի ցուցանիշները հավասար էին՝ տատանվելով 29.50 մինչև 33.20, բայց ժամանակի ընթացքում այդ ցուցանիշները բարձրացան

¹¹ Suicide rates Total, Per 100 000 persons, 2018 or latest available, <https://data.oecd.org/healthstat/suicide-rates.htm>

¹² Дюркгейм Э., Самоубийство, с. 21.

¹³ Suicide rates Total, Per 100 000 persons, 2018 or latest available.

կայծակնային արագությամբ՝ Լատվիայում 1993թ. հասնելով 44.20-ի, Էստոնիայում՝ 1994թ. - 43.60-ի, իսկ Լիտվայում՝ 1996թ. սարսափազդու 51.00-ի:¹⁴ Հունգարիայում տոկոսային առումով ամենաբարձր թվերը գրանցվել են 1991թ.-ին՝ 40.60, իսկ Ռուսաստանում՝ 1994թ.-ին՝ 44.40:¹⁵ Սոցիալիստական փորձարկման սարսափելի կողմն այն էր, որ հարված հասցրեց գյուղին ու իգական սեռի բնակչությանը. այս երկու կոմպոնենտները միակն էին Եվրոպայում, որ դիմադրողականություն ունեին ինքնասպանության նկատմամբ. գյուղը՝ լինելով պահպանողական համայնական համակարգ, իսկ կանայք՝ ավելի հեշտ սոցիալականացվող ու, ըստ այդմ, պաշտպանված:

Ինչ վերաբերում է արևմտաեվրոպական երկրներին, որտեղ այդ քանակը տարեցտարի իջնում է, դա բացատրվում է դեպի այդ երկրներ ասիական-աֆրիկյան/իսլամական երկրներից բնակչության գաղթով: Ժամանակի ընթացքում, դառնալով տեղական բնակչության հետ համեմատած մեծաքանակ «փոքրամասնություն», թե՛ ժողովրդագրական և թե՛ ինքնասպանությունների մակարդակի իջեցման առումով (վերջիններս պատկանում էին միանգամայն այլ կրոնամշակութային արժեքային համակարգի) լիովին փոխվեց այդ երկրների լանդշաֆտը: Օրինակ՝ Ֆրանսիայում 1980-ականների ինքնասպանությունների աճից հետո 1991թ. այդ թիվը հասնում էր 20.70-ի, իսկ 2015թ.՝ 13.10-ի:¹⁶ Մյուս երկրներում, որտեղ այսպիսի ժողովրդագրական փոփոխություններ տեղի չեն ունեցել, ու բնակչությունը միատարր է բնույթով (օրինակ՝ Իռլանդիան), այս տոկոսային աճը տարեցտարի ավելանում է:

Հայաստանի պարագայում այս երևույթը սկսեց աճել ու տարեցտարի զարգանալ միայն անկախությունից հետո: Մեր ֆենոմենն այն է, որ չնայած 20-րդ դարի սկզբի ցնցումներին՝ մեր ազգը կարողացավ իր մշակութային մատրիցան հարմարեցնել սոցիալիստական տոտալիտար ռեժիմի՝ իր վզին փաթաթած հասարակարգի թելադրած կանոններին, այն թույլ տվեց շարունակել վերջին 1700 տարիների գոյությունն ունեցող կենցաղ-մշակութային համակարգն ու ապրելակերպի պարադիգմը՝ միայն փոփոխելով անվանումներն ու տեղայնացնելով դրանք այնպես, որ վերջիններս, շատ չկորցնելով իրենց բնույթը, կարողանան հարմարվել իրենց նոր դերերում: Ելնելով վերոնշյալից՝ մեր դեպքը յուրահատուկ է ամբողջ ՍՍՀՄ տարածքում ու նույնիսկ ՎՊԵ տարածքի երկրների համար: Այդուհանդերձ այն ուներ բացասական կողմեր ևս, մասնավորապես սովետական իրականության ու սովետական շրջանի մշակույթի հետ խորը սերտաճման հետևանքով, անկախությունից հետո ինքնասպանությունները թռիչքային

¹⁴ Suicide rates Total, Per 100 000 persons, 2018 or latest available.

¹⁵ Նույն տեղում:

¹⁶ Նույն տեղում:

աճ գրանցեցին այն պարագայում, երբ նույնիսկ ՀԽՍՀ ամենաճանր տարիներին այս երևույթը բացակայում էր, իսկ ինչ դեպքեր էլ որ կային, հիմնականում հետևանք էին չստացված սիրո կամ էլ կոտրված սրտի: Մա չես համեմատի 1990-ականներին ու 2000-ականներին սկսված ինքնասպանության համաճարակով, որը տարեցտարի աճում էր՝ 100000 մարդու հաշվարկով 4.0-ից աճելով գրեթե կրկնակի՝ մինչև 7.3:¹⁷

Վերջին 20-25 տարիներին ինքնասպանությունների անընդհատ աճը պայմանավորված է հենց պատմական, սահուն գործող կենցաղ-մշակութային մատրիցայի անկումով, որը նույնատիպ ճգնաժամի մեջ ընկավ, ինչպես և տնտեսական համակարգը: ՄՍՀՄ անկումից հետո, սակայն, ի տարբերություն տնտեսական համակարգի, որն արդեն լիովին անցել էր կապիտալիստական-առևտրատնտեսական ռելսերի, մշակույթն ու կենցաղավարային-սոցիալական համակարգը ոչ լիովին հաղթահարեցին անցումային փուլը, ինչը հանգեցրեց լուրջ ճգնաժամի: Բացառություն են կազմում միայն ժողովրդական պոռթկումների տարիները, երբ դա համատարած բնույթ է կրում (որպես օրինակ կարելի է բերել Ռուսաստանը):

Եզրահանգում. Լուծումը գտնելու և ապագան տեսնելու համար անհրաժեշտ է դիտարկել անցյալը: Այսինքն՝ անցյալում արդեն իսկ տրված են եղել հարցի լուծման պատասխանները հենց հին հասարակություններում, ինչը, սակայն, ժամանակին մոռացվել է: Սրա վերաբերյալ հետաքրքիր են Կոլումբիայի համալսարանի պրոֆեսոր Միքայել Չենդլերի ու Վիկտորիայի համալսարանի պրոֆեսոր Քրիստոֆեր Լալոնդեի ուսումնասիրությունները, որտեղ նրանք քննարկում են Հյուսիսային Ամերիկայի տեղաբնիկ ցեղերում ինքնասպանությունների, հատկապես երիտասարդների ինքնասպանությունների կտրուկ աճի խնդիրը և գալիս այն եզրակացության, որ դրա պատճառներն ընկած են տեղաբնիկերի ձուլման գործընթացների մեջ ու հետևանք են իրենց նախնիների ավանդույթներից կտրուկ հեռանալու ու կտրվելու:¹⁸ Նրանք նկատել են նաև, որ այն ցեղերում, ուր կապը կտրված չէր, այլ ընդհակառակը՝ շատ ավելի խորն ու համապարփակ էր, ինքնասպանությունները, հատկապես երիտասարդների, լիովին բացակայում էին: Հաշվի առնելով սա՝ կարելի է ենթադրել, որ նույնը վերաբերում է թե՛

¹⁷ **Богоявленский Д.Д.**, Российские самоубийства и российские реформы, Ежемесячный научный и общественно-политический журнал российской академии наук, 2002, <http://ecsocman.hse.ru/data/058/900/1216/006.BOGOYAVLENSKI.pdf>

¹⁸ **Chandler, M. J. & Lalonde, C. E.** (2008). Cultural Continuity as a Protective Factor against Suicide in First Nations Youth», The University of British Columbia, 2008., http://reviewboard.ca/upload/project/document/Chandler_and_Lalonde_1998_Paper_1265041839.PDF

մեզ, թե՛ այն երկրներին, որտեղ խնդիրը ավելի լուրջ է և ունի հիմնարար, վերջնական լուծման կարիք:

Այդուհանդերձ, խնդրի լուծման նպատակով պետք է կատարել նոր հետազոտություններ, որպեսզի ավելի կոնկրետ ու համապարփակ պատասխաններ տրվեն: Այս փորձերը արդեն պետք է կիրառվեն մարդկային խմբերի նկատմամբ, որ առաջին ձեռքից գրանցվեն ու ստուգվեն բոլոր անհրաժեշտ սվյալները՝ լուծման եղանակի մեթոդները բարելավելու ու ավելի արդյունավետ դարձնելու նպատակով:

ПОПЫТКА СОЦИОКУЛЬТУРНОГО ИССЛЕДОВАНИЯ САМОУБИЙСТВ В ПОСТСОВЕТСКОЙ АРМЕНИИ

Аганян Т. Г.

Ключевые слова: *суицид, христианство, традиция, культура.*

Самоубийство — это культурно-социальный феномен, который не был достойно оценен ни наукой, ни социумом, особенно в СССР и в постсоветском пространстве. В СССР это было обусловлено государственной цензурой и всеобщим замалчиванием, а в постсоветской среде, в странах СНГ, в частности, в Армении — полным безразличием. В Армении первые публикации на эту тему, в основном, были в прессе, а позже, во втором десятилетии XXI в., после провозглашения независимости, тема начала обсуждаться также и в научных кругах. Однако, предмет обсуждения всё еще недостаточно изучен. В работе сделана попытка поставленную задачу проанализировать с точки зрения этносоциологии, при этом, приглашая исследователей к более широкому обсуждению, дискуссии.

SOCIO-CULTURAL RESEARCH ABOUT THE SUICIDE IN POST-SOVIET ARMENIA

Aghanyan T.G.

Key words: *suicide, religion, Christianity, tradition, culture.*

Suicide is a socio-cultural phenomenon, which has not been evaluated by the society nor by the science, especially in the USSR and post-Soviet space. In the USSR it resulted from the State censorship and public silence, but in the post-Soviet environment and particularly in Armenia it resulted from the total indifference to the

topic by the society and the science. In Armenia the topic under our discussion was first discussed and published in the press. Only in the second decade of the 21st century the topic has been discussed by the scholars. Nonetheless, the subject matter is not well studied. This paper tries to analyze the problem as an ethno - sociological phenomenon and thus to attract the attention of the scholars for more broad discussions.

References

1. **Galoyan A.** Ink' naspanut'yunnery Hayastanum, <https://168.am/2013/09/05/271649.html> (in Armenian).
2. Hayastani zhoghovrdagrakan zhoghovatsu, 1940-2000, Mahats'ut'yunn yst himnakan patcharneri, <https://armstat.am/file/article/demograf-40-00-arm.iii.33.pdf> (in Armenian).
3. **Movses Khorenaci**, Hayoc' patmut'yun, Yerevani hamalsarani hratarakut'yun, Yerevan, 1981 (in Armenian).
4. **Bogoyavlenskiy D.D.** Rossiyskiye samoubiystva i rossiyskiye reformy, Yezhemesyachnyy nauchnyy i obshchestvenno-politicheskiy zhurnal rossiyskoy akademii nauk, 2002 (in Russian). <http://ecsocman.hse.ru/data/058/900/1216/006.BOGOYAVLENSKI.pdf>
5. **Dyurkgeym E.** Samoubiystvo: Sotsiologicheskiy etyud/Per, s fr. s sokr.; Pod red. V. A. Bazarova.—M.: Mysl', 1994<http://www.psychiatry.ru/siteconst/userfiles/file/PDF/1706/4.pdf>. (in Russian).
6. **Krasnenkova I.P.**, Sotsial'no-filosofskiye i politiko-pravovyye aspekty fenomena suitsida, <http://www.uic.unn.ru/riana/library/psycho/suicide/aspects.htm> (in Russian).
7. **Krasnenkova I.P.** Filosofskiy analiz suitsida pod uglom zreniya vzaimootnosheniya cheloveka s iskusstvennoy sredoy, <http://www.irinapk.ru/suicide/analiz.html> (in Russian).
8. **Sorokin P.A.**, Samoubiystvo, kak obshchestvennoye yavleniye, <http://www.demoscope.ru/weekly/knigi/stati/stati03.html> (in Russian).

Ընդունվել է՝ 24. 10. 2020

Գրախոսվել է՝ 10. 11. 2020

Հանձնվել է տպ.՝ 20. 11. 2020

Տեղեկություններ հեղինակի մասին

Թորգոմ ԱՂԱՆՅԱՆ՝ պատմական գիտությունների թեկնածու,
ՀՀ ԳԱԱ հնագիտության և ազգագրության ինստիտուտի
գիտաշխատող, էլ. հասցե՝ torgom.aghanyan@gmail.com